

Пахальчук Н. Формування естетичного досвіду дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання / Наталя Пахальчук // Реалізація ідей В. О. Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи : зб. матеріалів пед. читань / відп. за вип. І.І. Козак, І.М.Лапшина, Л.В.Любчак. – Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2015. – Вип. 10. – С. 8-11.

Наталя Пахальчук,
канд. пед. наук, ст. викл.
ВДПУ М.Коцюбинського
orcid.org/0000-0001-7098-3821

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Демократичні процеси, що відбуваються в державі, вимагають раціональної трансформації сучасної освіти, зокрема, її дошкільної ланки як основи соціокультурного становлення особистості. Основною метою дошкільної освіти є не стільки набуття дитиною системи галузевих знань, скільки опанування наукою життя, де пріоритетним напрямом є її фізичне виховання. На слушну думку науковців, фізичну культуру необхідно досліджувати щонайменше у трьох аспектах [8, 23]. Так, діяльнісний аспект, який включає доцільну рухову активність у вигляді різних форм фізичних вправ, спрямованих на формування необхідних в житті рухових умінь і навичок; розвиток життєво важливих фізичних здібностей; оптимізацію здоров'я і працездатності. Предметно-ціннісний аспект – матеріальні та духовні цінності, створені суспільством для забезпечення ефективності фізкультурної діяльності. Результативний аспект, який характеризується сукупністю корисних результатів використання фізичної культури, які виражаються у володінні людиною її цінностями [8, 23].

У своїй педагогічній діяльності В.О. Сухомлинський приділяв велику увагу всім трьом аспектам фізичної культури особистості й піклувався про здоров'я і фізичний розвиток молодого покоління. «Добре здоров'я, відчуття повноти, невичерпності, фізичних сил найважливіше джерело життєрадісного світосприймання, оптимізму, готовності подолати будь-які труднощі. Хвора, квола, схильна до захворювань дитина – джерело багатьох негод» [4, 125]. У педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського значне місце посідають також проблеми взаємодії естетичного сприйняття природи, фізичного виховання та зміцнення здоров'я особистості, шляхи вирішення яких базуються на народній педагогіці: рухливі ігри, ходіння влітку босоніж, купання у відкритих водоймах, фізична праця і спання на свіжому повітрі, правильний режим харчування тощо. Педагог значну увагу приділяв конкретним питанням фізичного виховання дітей, розглядаючи його як невід'ємну складову всебічного розвитку особистості.

Для формування естетичного досвіду дітей у процесі фізичного виховання необхідно послуговуватись певними принципами, що зумовлюють його теоретико-практичні аспекти. Окрім загальної системи вихідних положень, існує низка специфічних, що є основними для побудови ефективного процесу естетичного виховання. Так, учені [3; 8 та ін.] виокремлюють наступні: принцип загальності естетичного виховання і художньої освіти; принцип єдності всіх сторін виховного процесу: розумового, трудового, морального, естетичного і фізичного; принцип комплексного впливу мистецтва і його взаємодія з основами наук; принцип творчої самореалізації учнів; принцип естетики дитячого життя, естетичної організації дитячої діяльності.

Г. С. Тарасенко та Б. І. Нестерович слушно наголошують на тому, що: природа – це життя в усіх іпостасях його вияву (фізичних і духовних); це активна, діяльна, цілісна і варіативна сила буття, яка знаходить вияв у життєтворчості; це самоцінний суб'єкт, який самостійно визначає мету і сенс власного існування; природа має виключну вітальну цінність, яка забезпечується не лише утилітарною значущістю, але й моральними та естетичними цінностями; естетична цінність природи забезпечується не лише категорією краси, але й категорією виразності, яка фіксує вияв внутрішньої сутності природних об'єктів і явищ через характерні ознаки; основою естетичної оцінки природи є життєтворчість, що

виразно сублімується в характерних ознаках її здорового і доцільного функціонування » [7, 49].

Так, у перші тижні роботи «Школи радості» В.Сухомлинський уважно вивчав здоров'я дітей. Видатний педагог переконав батьків своїх вихованців у тому, щоб у жаркі дні діти до школи йшли босоніж; щоб «батьки не кутали дітей у сто одежинок, не надягали на них фуфайок і светрів «про запас», «на всяк випадок» [5, 49]. У «Школі радості» було встановлено правило: «жодної хвилини в осінні, весняні і літні дні діти не повинні бути в приміщенні. Пройдена за день відстань непомітна для дітей, тому що не ставимо за мету – пройти стільки-то кілометрів; рух, ходьба – засіб досягнення іншої мети. Дитині хочеться йти, бо вона відчуває себе відкривачем світу» [5, 49].

Заняття на лоні природи для організму, що росте, набувають особливої цінності, оскільки сприяють не тільки вихованню інтересу до рухів, але і підвищують працездатність, знижують рівень дитячої захворюваності, адже «бути в русі – одна з найважливіших умов фізичного загартування» [5, 50]. Широке використання природних чинників: рельєфу місцевості (підйоми, спуски, перестрибування через вибоїни тощо) вчить дітей долати природні перешкоди, сприяє формуванню міцних рухових навичок, розвиває фізичні якості, виховує етично-вольові риси характеру.

Періодичне проведення означених заходів робить фізкультуру не лише корисною, але й приємною, веселою, розкутою, музичною. Позитивні емоції, запахи природного матеріалу викликають у дітей величезну радість, загострюють відчуття, будять думку, активізують рухові дії. Заняття в природі максимально впливають на інтереси дітей і є ефективною частиною рухового режиму [1, 7]. Рухова діяльність у поєднанні зі свіжим повітрям, сонцем підвищує захисні реакції організму дітей, загартовує їх. Навколишня природа, різноманітні враження збагачують знання, виховують естетичні почуття дошкільників [1, 16].

Уся система Павлівської середньої школи ґрунтувалась на формуванні в дітей «переконання, що завдяки регулярним вправам у них не тільки розвивається краса тіла, гармонія рухів, а й формується характер, гартується сила волі» [4, с. 169]. У «Школі радості» велика увага приділялась взаємозв'язку естетичного сприймання й естетичної творчості, нагромадженню в дітей естетичних вражень, красі праці, естетиці побуту та фізичному вихованню особистості [4, 377–390]. В. О. Сухомлинський неодноразово наголошував на естетичних цілях фізичного виховання молодших школярів, на доцільності визначення естетичних вимог до організації та проведення фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі навчального дня учнів [4, 170]. На думку Т.Ротерс, на уроках фізичної культури взаємодія фізичного виховання з естетичним спрямована на вдосконалення зовнішнього вигляду школярів. Це гармонійний фізичний розвиток, пропорційна тілобудова, добре розвинені фізичні якості, показники здоров'я як умова краси зовнішньої та внутрішньої. Саме ці компоненти складають базу для розвитку в учнів естетичних смаків, естетичного задоволення, розуміння прекрасного в фізичних вправах і рухах людського тіла [3, 13].

Видатний педагог-гуманіст наголошував на санітарно-гігієнічних вимогах до зовнішнього життя і режиму праці, відпочинку підростаючої особистості, адже «режим фізичної і розумової праці і відпочинку – дуже важлива умова міцного здоров'я. Свідоме дотримання режиму – серйозний фактор вольового самовиховання» [4, 129]. В.О. Сухомлинський вважав, що відпочинок лише тоді відпочинок, коли він є активною грою духовних і фізичних сил. Привчання до активного, діяльнісного відпочинку з раннього дитинства – одне з головних правил системи виховання. Чудовим відпочинком є туристичні походи: у них закаляються фізичні сили, формуються вподобання і естетичні погляди. Школярі бачать природу у всій її багатстві.

Так, у своїй школі педагог неодноразово організовував казкові фізкультурно-оздоровчі подорожі дітей у природу, адже «навчання повинно бути міцно пов'язане з багатогранною грою розумових і фізичних сил, щоб ця гра пробуджувала яскраві хвилюючі почуття, а навколишній світ поставав перед дітьми як цікава книга, яку хочеться прочитати» [5, 159]. В.О. Сухомлинський зазначає, що «діти завжди з нетерпінням чекали, коли вони підуть у ліс, в поле, до ставу, задалегідь придумували ігри. Улюбленими для хлопців стали

ігри, пов'язані з подоланням труднощів, ігри, учасниками яких є казкові й реальні герої» [5, 234].

Педагогічні погляди та методичні знахідки видатного гуманіста В.О. Сухомлинського залишаються актуальними й на сучасному етапі реформування виховного середовища ДНЗ та активно впроваджуються у процесі фізичного виховання дітей. Так, Л.Починок, інструктор з фізкультури ДНЗ №3 (м. Бершадь, Вінницька обл.) запропонувала міні-похід «Фізкультура з козацькими забавами та туристичними елементами». В туристичному міні-поході діти закріплювали комплекс загальноорозвивальних вправ з гантелями; ходили по гімнастичній лаві зі «штангою» в руках; перестрибувати через колоди; удосконалювали навички кидання м'яча кожною рукою в кошик; відбувалось виховання прагнення бути здоровим та веселим. Діти брали участь в естафеті «Збери рюкзак», естафетній грі «Туристи» та в комплексі загальноорозвивальних вправ «Підніми гантелі вгору», «Нахились уперед», «Повернись ліворуч - праворуч», «Пограємось ніжками», «Прогнись у спинці» [2, 26–27]. Зокрема, в естафетній грі «Збери рюкзак» діти об'єднувались у дві команди. Перед кожною командою стояв кошик з м'ячиками із зображеннями речей (панам, води, ліхтарика, торта, комп'ютера тощо). Учасники обох команд по-черзі підбігали до кошика, брали м'ячик, на якому зображений предмет, що потрібен у поході, і кидали в рюкзак.

Аналіз праці В.О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» дозволив визначити особливості організації фізкультурно-оздоровчої діяльності дітей, яка була тісно пов'язана з формуванням естетичним досвідом особистості. «Якщо дитина, зачарована красою полів, мерехтінням зірок, нескінченною піснею коників і запахом польових квітів, складає пісні, значить, вона знаходиться на вершині цієї гармонії – тіла і духу. Турбота про людське здоров'я, тим більше про здоров'я дитини, – це не просто комплекс санітарно-гігієнічних норм і правил, не звіт вимог до режиму харчування, праці, відпочинку. Це, насамперед, турбота про гармонійну повноту всіх фізичних і духовних сил, і вінцем цієї гармонії є радість творчості» [5, 136]. З перших тижнів виховання дітей в «Школі радості» педагог-гуманіст надавав великого значення спортивним та рухливим іграм, діти грали в настільний теніс, метали диски та м'ячі, лазили по канату та жердинам. Так, для дитячих ігор та розваг був облаштований ігровий майданчик. В. О. Сухомлинський наголошував, що рухливі ігри повинні бути пов'язані з казкою та фантазією [5, 147].

В.О. Сухомлинський у своїй педагогічній діяльності використовував інтегрований підхід до вирішення проблеми всебічного розвитку дітей, що втілювався у: взаємозв'язку естетичного виховання з трудовим, розумовим, моральним, фізичним; постійному ускладненні завдань, змісту і форм естетичного та фізичного виховання з віком учнів; одночасному збагаченні духовного світу особистості та фізичного вдосконалення; формуванні моральних переконань та естетичних поглядів у процесі туристичних походів тощо. Фізична культура є елементарною умовою повноти духовного життя, інтелектуального багатства, і разом з тим фізична культура облагороджує всі інші сфери людського, – наголошував у своїх працях видатний педагог-гуманіст [4, 125].

Таким чином, особливого значення для осмислення сучасної теорії і практики фізичного виховання дошкільників становлять розроблені В. О. Сухомлинським теоретичні і методичні прийоми та механізми впливу занять фізичною культурою на особистість дитини.

Література:

1. Здорове тіло – здоровий дух / упоряд. Я. Скидан – Х. : Ранок, 2010. – 160 с.
2. Починок Л. Фізкультура з козацькими забавами та туристичними елементами / Л. Починок // Дошкільне виховання. – 2010. – № 8. – С. 26–27.
3. Ротерс Т. Т. Музично-ритмічний розвиток школярів у взаємодії фізичного і естетичного виховання / Т. С. Ротерс // Теорія та методика фізичного виховання. – 2006. – № 3. – С. 12–14.
4. Сухомлинський В. О. Пависька середня школа / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. / [редкол.: О. Г. Дзевєрін та ін.]. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 7–390.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. / [редкол.: О. Г. Дзевєрін та ін.]. – К. : Рад. шк., 1977. – Т.3. – С. 7–279.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. / [редкол.: О. Г. Дзевєрін та ін.]. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 2. – С. 419–654.
7. Тарасенко Г. С. Аксіологічний підхід до створення еколого-виховних ситуацій у процесі фахової підготовки / Тарасенко Г. С., Нестерович Б. І. // Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2005_8_2/doc_pdf/tarasenko.pdf

8. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів : підручник : в 2 ч. / Б. М. Шиян. – – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – Ч. 1. – 272 с.